

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ АСПІРАНТІВ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
для аспірантів 1-го року навчання

ОДЕСА – 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

щодо організації самостійної роботи аспірантів
з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»
для аспірантів 1-го року навчання

«Затверджено»
на засіданні методичної комісії
еколого - економічного факультету
Протокол № ___ від _____р.
Голова методичної комісії
_____ Володимирова О.Г.

«Затверджено»
на засіданні кафедри
українознавства та соціальних наук
Протокол № ___ від _____р.
Зав. кафедри _____ Бубнов І.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ АСПІРАНТІВ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

«Затверджено»
на засіданні методичної комісії
еколого-економічного факультету
Протокол № ___ від _____ р.

ОДЕСА – 2017

Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання.

Укладач: к.пол.н., доц. Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 р. - 52 с. – укр.мова.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Загальна частина.....	5
1.1 Мета та задачі дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності».....	5
1.2 Перелік тем лекційних та практичних модулів дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності».....	7
1.2.1 Теоретичний модуль	7
1.2.2. Практичний модуль	9
1.3 Список рекомендованої літератури та навчально-методичного забезпечення	10
1.3.1 Перелік основної літератури.....	10
1.3.2. Перелік додаткової літератури	11
1.3.3. Інформаційні ресурси	11
1.4 Перелік питань лекційного та практичного модулів на підставі яких складені тестові завдання письмової залікової роботи з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності	12
1.5 Організація поточного та підсумкового контролю знань та вмінь студентів з навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності	14
1.5.1 Система контролю знань та вмінь студентів.....	14
1.5.2 Форми контролю знань та вмінь студентів	14
1.5.3 Перелік базових знань та вмінь	17
2. Організація самостійної роботи	21
3. Повчання щодо виконання індивідуального завдання - реферату.....	42
4. Глосарій.....	44

Вступ

Вивчення і засвоєння курсу «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» аспірантами збагатить їх філософськи та етичними знаннями, забезпечить орієнтацію в головних аспектах наукового простору, сприятиме формуванню широкого світогляду. Аспіранти відкриють для себе науку у особливій формі людської діяльності, яка склалася історично і має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони і методи дослідження. Також аспіранти засвоять специфіку моральної регуляції в науковій сфері та звід цінностей, норм і правил у цій галузі.

Засвоєння курсу «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» допоможуть аспірантам охопити такі два кола проблем, без яких неможлива наукова діяльність апріорі: перший пов'язаний з регуляцією взаємин всередині самого наукового співтовариства, а другий - між суспільством в цілому і наукою.

Вивчення курсу «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» спрямоване на досягнення такого кваліфікаційного рівня підготовки аспіранта, за якого він з'ясує поняття науки, класифікацію наук і організацію наукової діяльності в Україні; етапи науково-дослідної роботи; природу науки, філософські проблеми науки; свободу наукового пошуку і соціальну відповідальність вченого; основні аспекти наукової етики; порушення наукової етики та відповідальність за порушення; буде розрізняти та аналізувати науку та псевдонауку.

Після опанування курсу аспірант зможе тлумачити та застосовувати основні категорії тем, аналізувати філософсько-етичні основи, аспекти та оцінювати їхню допустимість, достовірність та достатність для прийняття правильних рішень, а також збирати, досліджувати, перевіряти, оцінювати та використовувати набуті знання, формувати власну думку, орієнтуватись в основних наукових напрямках, розуміти та використовувати специфіку моральної регуляції в науковій сфері, а також звід цінностей, норм і правил у цій галузі.

Мета методичних вказівок – допомогти аспірантам у вивченні та засвоєнні матеріалу теоретичної та практичної частини модулів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності».

Представлений матеріал пропонує аспірантам методичні рекомендації щодо самостійної роботи аспірантів, передбаченою робочою навчальною програмою цієї дисципліни.

Матеріал до кожного заняття супроводжується комплексом відповідних порад та рекомендацій що розраховані на підвищення організаційного рівня проведення лекцій та семінарів, більш ефективно засвоєння аспірантами навчального матеріалу, можливості самостійно це перевірити. Зокрема, перед планом кожного лекційного та семінарського заняття виділяються його *мета*

та завдання, а також основні категорії, що мають бути засвоєні під час його проведення.

Вирішенню визначених задач мають сприяти наданні *основні теоретичні аспекти, що повинні бути опрацьовані на кожному лекційному та семінарському занятті* під час розгляду відповідних тем.

Комплекс *проблемно-пошукових запитань та тематика фіксованих усних повідомлень (рефератів)*, що супроводжують методичні рекомендації до кожного заняття, розраховані на активізацію мотивації аспірантів щодо виконання самостійної роботи та більш поглибленого вивчення навчального матеріалу дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності».

Головною формою організації вивчення дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» є самостійна робота студента, лекції та семінарські заняття.

Самостійна робота аспірантів денної форми навчання складається з:

- опрацювання та засвоєння теоретичного матеріалу визначених тем та розділів дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»;
- засвоєння змісту основних понять та категорій з відповідних тем, що є складовою частиною їх базової компоненти;
- виконання тестових завдань та надання відповідей на контрольні питання, що забезпечують підготовку до семінарських занять та надають можливість самостійної перевірки рівня засвоєння вивченого матеріалу.

1. Загальна частина

1.1 Мета та задачі дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»

Метою навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» є забезпечення аспірантів поглибленими теоретичними філософсько-етичними знаннями, що лежать в основі наукової діяльності та відповідають вимогам сучасного моменту, максимальне ознайомлення їх із світовим досвідом розв'язання актуальних проблем поточного наукового життя та з можливістю використання цього досвіду в Україні.

Предмет і зміст дисципліни: генезис філософсько-етичних ідей в науковій діяльності, формування і розвиток філософсько-етичної свідомості та культури, закономірності наукової етики та її порушення.

Практична значимість і завдання дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» – сформувати у аспірантів систему логічно завершених базових та поглиблених знань про наукову діяльність через призму філософських та етичних аспектів, шляхом вивчення таких проблем як: природа науки, філософські проблеми науки, свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого, аксіологічні проблеми сучасної науки,

критерії науковості, наукове і позанаукові знання, аспекти наукової етики, принципи етики наукового співтовариства, порушення наукової етики, відповідальність за порушення наукової етики, наука і псевдонаука (уявна, помилкова наука) тощо.

В результаті вивчення дисципліни аспіранти повинні:

ЗНАТИ:

- і охороняти основні цінності науки і наукових досліджень;
- і розуміти соціокультурні критерії взаємодії науки і суспільства;
- і враховувати у своїй діяльності моральні максими;
- і чітко уявляти систему соціокультурних (і перш за все моральних) цінностей наукової праці;
- і намагатися формувати в собі такі моральні якості сучасного вченого, як наукове добродіяння, відповідальність, неупередженість, вірність істині, порядність;
- і твердо усвідомити для себе, що в науковій діяльності не існує сфер, вільних від моралі;
- і використовувати на практиці основні підходи до вирішення сучасних моральних проблем у професійній діяльності вченого;
- і керуватися у своїй діяльності нормативними документами, що регламентують поведінку вченого,
- і приймати як належне форми відповідальності науки перед суспільством;
- і враховувати у своїй діяльності види відповідальності за порушення вимог етики науки.

ВМІТИ:

- прогнозувати наслідки своїх досліджень і відкриттів, і розуміти всю частку відповідальності за якість своєї праці і сумлінність інформації;
- застосовувати отримані знання для оцінки та експертизи наукових проектів;
- використовувати все багатство накопиченого матеріалу для добросовісної організації своєї науково-дослідної роботи;
- застосовувати отримані знання в практиці своєї професійної діяльності;
- плідно будувати ділові відносини, домагаючись успіхів у будь-якій сфері життєдіяльності і, в першу чергу, в науковому середовищі;
- продуктивно працювати, домагаючись оригінальних наукових результатів у своїй науковій галузі;
- використовувати на практиці норми наукового етикету;
- дотримуватися в своїй роботі принципів і норм професійних кодексів.

1.2 Перелік тем лекційних та практичних модулів дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»

1.2.1. Теоретичний модуль

ЗМ-Л1	Теоретичні аспекти науки та наукової діяльності.	1. Поняття науки. Класифікація наук і організація наукової діяльності в Україні.
		2. Наукове дослідження. Система наукових знань та система наукової діяльності.
		3. Етапи науково-дослідної роботи.
		4. Науковий напрямок. Наукова проблема. Тема наукового дослідження.
		5. Методика планування науково-дослідної роботи.
		6. Оформлення звіту про виконану науково-дослідну роботу. Наукові публікації.
ЗМ-Л2	Філософські аспекти наукової діяльності.	1. Природа науки. Наука в системі культури: як система знань, як соціальний інститут, як епістемологічна діяльність, як теорія, як метод.
		2. Філософські проблеми науки.
		3. Основні етапи розвитку науки: класичний, некласичний, постнекласичний. Кумулятивна і некумулятивні моделі науки. Сцієнтизм і антисцієнтизм.
		4. Позитивістський погляд на науку. Наукові революції і зміни типів раціональності.
		5. Методи і форми наукового пізнання. Філософські підстави наукового знання. Ідеали і норми науковості.
		6. Свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого. Аксиологічні проблеми сучасної науки.
		7. Критерії науковості. Наукове і позанаукове знання.
ЗМ-Л3	Етичні аспекти наукової діяльності	1. Основні аспекти наукової етики.
		2. Основні принципи етики наукового співтовариства.
		3. Порушення наукової етики. Відповідальність за

		порушення наукової етики.
		4. Норми наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність.
		5. Норми наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво.
		6. Норми наукової етики при підготовці публікацій.
		7. Наука і псевдонаука (уявна, помилкова наука).

У результаті вивчення лекційного модуля ЗМ-Л1 аспіранти повинні надбати знання про:

- поняття науки, класифікацію наук і організацію наукової діяльності в Україні;
- наукове дослідження, систему наукових знань та систему наукової діяльності;
- етапи науково-дослідної роботи;
- науковий напрямок, наукову проблему, тему наукового дослідження;
- методика планування науково-дослідної роботи;
- оформлення звіту про виконану науково-дослідну роботу, наукові публікації.

У результаті вивчення лекційного модуля ЗМ-Л2 аспіранти повинні надбати знання про:

- природу науки, науку в системі культури: як систему знань, як соціальний інститут, як епістемологічну діяльність, як теорію, як метод;
- філософські проблеми науки;
- основні етапи розвитку науки: класичний, некласичний, постнекласичний;
- кумулятивну і некумулятивну моделі науки, сцієнтизм і антисцієнтизм;
- позитивістський погляд на науку, наукові революції і зміни типів раціональності;
- методи і форми наукового пізнання, філософські підстави наукового знання, ідеали і норми науковості;
- свободу наукового пошуку і соціальну відповідальність вченого;
- аксіологічні проблеми сучасної науки;
- критерії науковості, наукові і позанаукові знання.

У результаті вивчення лекційного модуля ЗМ-Л3 аспіранти повинні надбати знання про:

- основні аспекти наукової етики;

- основні принципи етики наукового співтовариства;
- порушення наукової етики та відповідальність за порушення наукової етики;
- норми наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність;
- норми наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво;
- норми наукової етики при підготовці публікацій;
- науку і псевдонауку (уявну, помилкову науку).

1.2.2. Практичний модуль з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»

ЗМ-П1	Семінарське заняття № 1	Поняття науки. Класифікація наук і організація наукової діяльності в Україні.
	Семінарське заняття № 2	Наукове дослідження. Методика планування науково-дослідної роботи.
	Семінарське заняття № 3	Наукові публікації.
	Семінарське заняття № 4	Природа науки. Філософські проблеми науки. Основні етапи розвитку науки: класичний, некласичний, постнекласичний.
	Семінарське заняття № 5	Позитивістський погляд на науку. Наукові революції і зміни типів раціональності.
	Семінарське заняття № 6	Методи і форми наукового пізнання. Філософські підстави наукового знання. Ідеали і норми науковості.
	Семінарське заняття № 7	Свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого. Аксиологічні проблеми сучасної науки.
ЗМ-П2	Семінарське заняття № 8	Критерії науковості. Наукове і позанаукові знання.
	Семінарське заняття № 9	Основні аспекти наукової етики.
	Семінарське заняття № 10	Порушення наукової етики. Відповідальність за порушення наукової етики.
	Семінарське заняття № 11	Норми наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність.
	Семінарське заняття № 12	Норми наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво.
	Семінарське заняття № 13	Норми наукової етики при підготовці публікацій.
	Семінарське заняття № 14	Наука і псевдонаука (уявна, помилкова наука).

У результаті вивчення ЗМ-П1 аспіранти повинні надбати уміння:

- охарактеризувати природу науки;
- визначати поняття науки та класифікацію наук;
- порівнювати організацію наукової діяльності в Україні та в світі в цілому;
- визначати методику планування науково-дослідної роботи;
- визначити філософські проблеми науки та шляхи їх вирішення;
- охарактеризувати основні етапи розвитку науки: класичний, неklasичний, постнеklasичний;
- охарактеризувати позитивістський погляд на науку;
- охарактеризувати наукові революції і зміни типів раціональності;
- розрізняти методи і форми наукового пізнання;
- визначати філософські підстави наукового знання;
- визначати та порівнювати ідеали і норми науковості;
- охарактеризувати свободу наукового пошуку і соціальну відповідальність вченого;
- визначати аксіологічні проблеми сучасної науки.

У результаті вивчення ЗМ-П2 аспіранти повинні надбати уміння:

- визначати критерії науковості;
- розкрити сутність «наукового» та позанаукових знань;
- охарактеризувати основні аспекти наукової етики;
- розрізняти типи порушень наукової етики;
- розкрити сутність відповідальності за порушення наукової етики;
- пояснити норми наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність;
- охарактеризувати норми наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво;
- розкрити сутність норм наукової етики при підготовці публікацій;
- розрізняти науку і псевдонауку.

1.3 Список рекомендованої літератури та навчально-методичного забезпечення

1.3.1 Основна література

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М .: Ліброком, 2016. - 256 с.

4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К., 2000. –252 с.

5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

1.3.2 Додаткова література

1. Больцано Б. Вчення про науку (Вибране). - СПб .: Наука, 2003.
2. Борейко В.Є. Екологічна етика. - М .: Изд-во МНЕПУ, 2002.
3. Веселкова Н.В. Про етику дослідження // СОЦІС. - 2000. - № 8. - С. 109-114.
4. Канке В.А. Етика відповідальності. Теорія моралі майбутнього. - М .: Логос, 2003.
5. Лазар М.Г., Лейман І.І. НТР і моральні чинники наукової діяльності. - Л .: Наука, 1978.
6. Неш Р. Права природи. Історія екологічної етики. - Київ, 2001.
7. Стьопін В.С. Філософська антропологія і філософія науки. - М., 1992.
8. Фролов І.Т. Філософія та етика науки: підсумки і перспективи // Питання філософії. - 1993. - № 7. - С. 32-37.
9. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етичні аспекти біології. - М .: Знание, 1986.
10. Фуко М. Воля до знання // Фуко М. Воля до істини: по той стороя знання, влади та сексуальності. - М., 1997..
11. Журнал «Людина» - регулярно публікуються матеріали з біоетики та етики науки.

1.3.3. Інформаційні ресурси

1. www.library-odeku.16mb.com
2. Абелева Е.А., Абелем Г.І. Етика: цемент науки. <http://vivovoco.rsl.ru/VV/PAPERS/ECSE/ABETH.HTM>
3. Герцик Ю.Г. Основи етики вченого. <http://youth.imbp.ru/filosof/gercik.htm>
4. Деякі етичні проблеми наукової діяльності. <http://history.rsu.ru/historycd/HISTORY/HTML/T1/T1-04-04.htm>
5. Юдін Б.Г. Етичний вимір сучасної науки. <http://www.strana-oz.ru/?numid=8&article=416>

Зазначена навчальна і методична літератури з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» є в наявності у бібліотеці університету та в електронному вигляді на кафедрі українознавства та соціальних наук.

1.4. Перелік питань лекційного та практичного модулів на підставі яких складені тестові завдання письмової залікової роботи з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» *

1. Передумови виникнення науки. ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [3] С.10-12; [4] С.5-8)
2. Розвиток науки в історико-філософському контексті. . ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [3] С.12-14; [4] С.5-8)
3. Бачення на сучасний етап розвитку науки. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; [3] С.16-23; [4] С.8-16; [4] С.18-19)
4. Структура науки та її основні соціальні функції. . ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [3] С. 31-38; [4] С.8-16)
5. Наука як соціальне явище: сутність та проблеми розвитку. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; [3] С.16-23; [4] С.8-16; [4] С.18-19)
6. Наука, культура, їх єдність та відмінність. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; [3] С. 38-45; [4] С.10-12)
7. Роль науки у вирішенні глобальних проблем сучасності. ([1] С.101-114; [2] С.87-95; [2] С. 97-106; [3] С.20-26; [4] С.20-21)
8. Наукове прогнозування майбутнього. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [3] С. 31-38; [4] С.8-16)
9. Ціннісна природа наукової діяльності. ([1] С.82-100; [2] С.136-147; [3] С. 81-297; [3] С.20-26; [4] С.20-21)
10. Соціально-етична відповідальність вченого і її аспекти ([1] С.337-358; [2] С.195-203; [3] С. 43-48; [4] С.27-28)
11. Історія осмислення проблеми соціально-етичної відповідальності вченого: від давнини до середини ХХ століття ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [3] С. 31-38; [4] С.8-16)
12. Антисциентизм як варіант осмислення проблеми соціально-етичної відповідальності вченого. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; [3] С. 38-45; [4] С.10-12)
13. Основні форми реакції наукового співтовариства і суспільства в цілому на проблему соціально-етичної відповідальності вченого в другій половині

XX століття ([1] С.82-100; [1] С.136-147; [2] С. 81-297; [3] С.20-26; [4] С.20-21)

14. Міжнародні організації, руху, кодекси, пов'язані з проблемами етики науки ([1] С.101-114; [2] С.87-95; [2] С. 97-106; [3] С.20-26; [4] С.20-21)

15. Сучасні варіанти осмислення проблеми соціально-етичної відповідальності вченого ([1] С.31-38; [2] С.27-38; [3] С.16-23; [4] С.8-16; [4] С.18-19)

16. Моральні проблеми демографічної науки і політики. ([1] С.39-42; [2] С.27-45; [3] С. 23-25; [4] С.8-16;)

17. Проблеми екологічної етики. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [3] С. С. 31-38; [4] С.8-16)

18. Історія створення атомної зброї: аспект моральної відповідальності вчених ([1] С.17-26; [2] С. 66-81; [3] С.16-20; [4] С.20-21)

19. Етичні аспекти біології. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [3] С. 31-38; [4] С.8-16)

20. Основні моральні проблеми і механізми етичної регуляції біомедичних досліджень. ([1] С.42-48; [2] С.27-45; [3] С. 31-38; [4] С.8-16)

21. Специфіка моральних проблем в гуманітарних і суспільних науках ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [3] С.10-12; [4] С.5-8)

22. Професійна етика науковця: основні норми і проблеми. ([1] С.65-80; [2] С.66-79; [3] С. 45-65; [4] С. 19-20)

23. Моральні ідеали наукового середовища. Інтелігенція і інтелігентність. . ([1] С.17-23; [2] С.10-12; [3] С.6-10; [4] С.8-16)

24. Проблеми етики науки при тоталітарних режимах. ([1] С.49-54; [2] С.58-60; [3] С. 38-45; [4] С.10-12)

25. Етичні принципи наукового дослідження, їх амбівалентність([1] С.31-38; [2] С.27-38; [3] С.16-23; [4] С.18-19)

26. Проблема етики наукової публікації. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; [3] С.16-23; [4] С.8-16; [4] С.18-19)

27. Проблема етики наукової дискусії. ([1] С.31-38; [2] С.27-38; [3] С.16-23; [4] С.8-16; [4] С.18-19)

***Посилання надані відповідно до переліку основної літератури навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»**

1.5 Організація поточного та підсумкового контролю знань та вмінь аспірантів з навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»

1.5.1 Система контролю знань та вмінь студентів

Визначення рівня набутих аспірантами знань, вмінь та навичок з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» здійснюється за допомогою модульно-кредитної системи організації навчального процесу, що є інструментом активізації навчальної діяльності та стимулювання самостійної роботи аспіранта протягом всього семестру.

Методика модульного контролю з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» розроблена у відповідності із Положеннями, що регламентують організацію контролю самостійної роботи та проведення підсумкового контролю знань студентів ОДЕКУ.

Поточний модульний контроль з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» передбачений за трьома лекційними змістовними модулями програми (ЗМ-Л1, ЗМ-Л2, ЗМ-Л3), двома практичним змістовним модулем (ЗМ-П1, ЗМ-П2) та модулем індивідуального завдання (ЗМ-І3).

У відповідності з програмою модульного контролю поточних та підсумкових знань аспірантів з навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» до модулів відносяться: у теоретичному курсі – окремі розділи (теми лекцій), у практичних заняттях – теми семінарських занять та реферат по окремій індивідуальній темі.

1.5.2 Форми контролю знань та вмінь аспірантів

1.5.2.1. Поточний контроль

Поточний модульний контроль з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» передбачений за трьома лекційними змістовними модулями програми (ЗМ-Л1, ЗМ-Л2, ЗМ-Л3), двома практичним змістовним модулем (ЗМ-П1, ЗМ-П2) та модулем індивідуального завдання (ЗМ-І3).

У відповідності з програмою модульного контролю поточних та підсумкових знань аспірантів з навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» до модулів відносяться: у теоретичному курсі – окремі розділи (теми лекцій), у практичних заняттях – теми семінарських занять та доповідь по окремій індивідуальній темі.

Формою контролю рівня засвоєння змісту модуля є тестова контрольна

роботи (КР), усні опитування (УО) та тестування за окремими темами (ТР)..

Теоретична частина модулів складається з відвідування лекційних занять, усного опитування (УО), наявності відповідного конспекту та контрольної роботи (КР1).

Практична частина модуля складається на підставі усного опитування (УО), тестових робіт за окремими темами (ТР), контрольних робіт (КР2).

Модуль індивідуального завдання входить до складу практичного змістовного модуля і проводиться в формі реферату на семінарське заняття (по окремій індивідуальній темі)

Взагалі на дисципліну «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» відведено **100 балів**, де:

- опрацювання аспірантом матеріалу кожної теми лекційного заняття з відповідним усним опитуванням оцінюється в 1 бал ($20 \text{ тем} * 1 = \text{загалом } 20 \text{ балів}$);
- 2 письмові контрольні роботи оцінюються відповідно кожна по 14 балів ($2 * 14 = \text{загалом } - 28 \text{ балів}$);
- робота на кожному семінарському занятті через усне опитування з відповідної теми максимально оцінюється у 2 бали ($\text{загалом } - 14 * 2 = 28 \text{ балів}$);
- тестування з відповідної теми максимально оцінюється у 2 бали ($\text{загалом } - 7 * 2 = 14 \text{ балів}$);
- підготовка реферату на семінарське заняття (по окремій індивідуальній темі) **загалом оцінюється у 10 балів.**

Розподіл кількості балів за змістовними модулями з «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності».

Максимальна кількість балів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» - 100 балів, з них:

ЗМЛ1 – 6 балів (за рахунок опрацювання аспірантом матеріалу кожного лекційного заняття з відповідним усним опитуванням)

ЗМЛ2 – 21 балів (за рахунок опрацювання аспірантом матеріалу кожного лекційного заняття з відповідним усним опитуванням та виконання модульної тестової контрольної роботи);

ЗМЛ3 – 7 балів (за рахунок опрацювання аспірантом матеріалу кожного лекційного заняття з відповідним усним опитуванням);

ЗМП1 – 22 балів (за рахунок усного опитування з поточних тем та тестування за окремими темами);

ЗМП2 – 34 балів (за рахунок усного опитування з поточних тем, тестування за окремими темами та виконання модульної тестової контрольної роботи);

ЗМ-ІЗ – 10 балів (за рахунок написання реферату)

Оцінювання контрольних робіт здійснюється в залежності від кількості правильних відповідей на тестові завдання. Загалом, кожний варіант модульної контрольної роботи містить 14 тестів, що охоплюють всі теми відповідного

змістовного модуля. Правильна відповідь на тестове запитання оцінюється в 1 бал.

Реферат оцінюється на основі повноти висвітлення теми, уміння підібрати та опрацювати відповідні джерела і літературу та реферувати текст.

Інтегральна оцінка поточного контролю знань та вмінь студентів по навчальній дисципліні «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» денної форми навчання складається з оцінок, отриманих за 6 модулями, в тому числі модуля індивідуальної роботи, і є підставою для допуску до семестрового контролюючого заходу – заліку.

1.5.2.2 Підсумковий контроль

Формою підсумкового семестрового контролюючого заходу з навчальної дисципліні «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» є **залік**. Залікова контрольна робота проводиться на останньому занятті з дисципліни і складається з тестових завдань закритого типу, які потребують від аспіранта вибору правильних відповідей з чотирьох запропонованих у запитанні. Тестові питання формуються по всьому переліку сформованих у навчальній дисципліні знань (в першу чергу базової компоненти), а їх загальна кількість складає 20 завдань. Повна правильна відповідь на 1 тестове завдання оцінюється у **5 балів**. Оцінка успішності виконання аспірантом цього заходу здійснюється у формі кількісної оцінки (бал успішності) та максимально складає **100 балів**. Перехід від кількісної оцінки до якісної оцінки здійснюється за 4-х бальною системою відповідно до наступної шкали - **за правильну відповідь: на 18-20 тестів (90-100%) – «відмінно»; на 15-17 тестів (74-89%) – «добре»; на 12-14 тестів (60-73%) – «задовільно»; на менш ніж 12 тестів (<60%) – «незадовільно».**

Аспірант вважається допущеним до підсумкового семестрового контролю, якщо він виконав всі види робіт, передбачені робочою навчальною програмою дисципліни і набрав за модульною системою суму балів **не менше 50%** від максимально можливої за практичну та теоретичну частини для кожної.

При цьому інтегральна оцінка поточної роботи аспіранта в 100-бальній шкалі по дисципліні, обов'язково включає оцінку залікової контрольної роботи за таким алгоритмом:

$$B = 0,75 \times OЗ + 0,25 \times ОКР,$$

де B – інтегральна оцінка поточної роботи аспіранта в 100-бальній шкалі по дисципліні; OЗ – оцінка роботи аспіранта за змістовними модулями, ОКР – оцінка залікової контрольної роботи.

Якщо **B** більше або дорівнює **60%** від максимально можливої суми балів при поточному контролі та **не менше 50%** від максимально можливої суми балів на заліковій контрольній роботі, він одержує “залік”.

Якщо набрав **менш ніж 60% (тобто 60 балів)** від максимально можливої суми балів при поточному контролі або **менше ніж 50%** від максимально

можливої суми балів на заліковій контрольній роботі, інтегральна оцінка вважається «незараховано».

Перехід від кількісної оцінки до якісної оцінки здійснюється відповідно до таблиць:

Інтегральна сума балів	Якісна оцінка з екзамену	Якісна оцінка з заліку
< 60% від максимальної суми	незадовільно	незараховано
60-73,9% від максимальної суми	задовільно	зараховано
74-89,9% від максимальної суми	добре	
90-100% від максимальної суми	відмінно	

Оцінка за шкалою ECTS виставляється відповідно наведеної таблиці:

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		екзамен	залік
90–100	A	5 (відмінно)	зараховано
82–89,9	B	4 (добре)	
74–81,9	C		
64–73,9	D	3 (задовільно)	
60–63,9	E		
35–59,9	FX	2 (незадовільно)	не зараховано
1–34,9	F		

1.5.3 Перелік базових знань та вмінь

Повний перелік базових знань та вмінь з дисципліни

«Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» складають:

Тема №1 Поняття науки. Класифікація наук і організація наукової діяльності в Україні:

- . поняття, предмет, завдання та мета науки;
- . класифікація науки;
- . організація наукової діяльності в Україні.

Тема № 2 Наукове дослідження. Система наукових знань та система наукової діяльності:

- . наукова (науково-дослідна) діяльність;
- . наукове дослідження та його класифікація;
- . система наукових знань;
- . система наукової діяльності;
- . види наукових публікацій.

Тема № 3 Етапи науково-дослідної роботи:

- .формулювання теми;
- .формулювання мети і завдань дослідження;
- .моделювання;
- .експериментальні дослідження;
- .аналіз і оформлення результатів наукових досліджень;
- .впровадження результатів і визначення економічної ефективності.

Тема № 4 Науковий напрямок. Наукова проблема. Тема наукового дослідження:

- . поняття та визначення наукового напрямку;
- . формулювання та розробка структури проблеми;
- . актуальність теми, її наукова новизна та економічна ефективність.

Тема № 5 Методика планування науково-дослідної роботи:

- .формулювання проблеми або теми;
- .визначення об'єкта і предмета дослідження;
- .визначення мети і постановку завдань дослідження;
- .інтерпретацію основних понять;
- .формулювання робочих гіпотез.

Тема № 6 Оформлення звіту про виконану науково-дослідну роботу. Наукові публікації:

- .регламентація оформлення звіту про науково-дослідну роботу Державним стандартом України ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»;
- .структура звіту про НДР.

Тема № 7 Природа науки. Наука в системі культури: як система знань, як соціальний інститут, як епістемологічна діяльність, як теорія, як метод:

- .поняття та природа науки;
- .місце науки в системі культури;
- .природа науки як системи знань;
- .поняття науки як соціального інституту та епістемологічної діяльності;
- .бачення науки як теорії та методу.

Тема № 8 Філософські проблеми науки:

- . проблема класифікації наук;
- . проблема порушення закономірностей розвитку науки;
- . аксіологічні та моральні проблеми сучасної науки.

Тема № 9 Основні етапи розвитку науки: класичний, некласичний, постнекласичний. Кумулятивна і некумулятивні моделі науки. Сцієнтизм і антисцієнтизм:

- . класифікація етапів розвитку науки;
- . різновиди моделей науки;
- . поняття та проблеми сцієнтизму і антисцієнтизму.

Тема № 10 Позитивістський погляд на науку. Наукові революції і зміни типів раціональності:

- . позитивізм в науці;
- . класифікація наукових революцій;
- . система змін типів раціональності.

Тема № 11 Методи і форми наукового пізнання. Філософські підстави наукового знання. Ідеали і норми науковості:

- . основні філософські підстави наукового знання;
- . основні методи та форми наукового пізнання;
- . система ідеалів та норм науковості.

Тема № 12 Свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого. Аксіологічні проблеми сучасної науки:

- . проблеми права на свободу наукового пошуку;
- . визначення соціальної відповідальності вченого;
- . основні аксіологічні проблеми сучасної науки.

Тема № 13 Критерії науковості. Наукове і позанаукове знання:

- . поняття та критерії науковості;
- . відмінні риси «наукового» та «позанаукового».

Тема №14. Основні аспекти наукової етики.

- . поняття проблеми етики науки;
- . правила регуляції взаємин всередині наукового співтовариства;
- . проблеми регуляції взаємин між суспільством в цілому і наукою.

Тема №15. Основні принципи етики наукового співтовариства

- .самоцінність істини;
- .орієнтованість на новизну наукового знання;
- .свобода наукової творчості;
- .відкритість наукових результатів;
- .організований скептицизм.

Тема №16. Порушення наукової етики. Відповідальність за порушення наукової етики.

- .поняття помилкових заяв;
- .порушення авторських прав;
- .поняття та визначення плагіату;
- . саботаж дослідницької роботи;
- .спільна відповідальність за порушення наукової етики.

Тема №17. Норми наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність.

- .точне дотримання правил отримання та відбору даних;
- .надійна організація захисту і зберігання первинних даних;
- .правило «систематичного скептицизму»;
- .осмислення неявних, аксіоматичним припущень.

Тема №18. Норми наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво.

- .зобов'язання не перешкоджати науковій роботі конкурентів;
- .активне сприяння науковому зростанню молодих вчених;
- .відкритість для критики і сумнівів, які висловлюються іншими вченими і колегами по роботі;
- .уважна, об'єктивна і неупереджена оцінка роботи колег; неупереджене ставлення.

Тема №19. Норми наукової етики при підготовці публікацій.

- .проблема визначення авторства публікації та вибір місця публікації;
- .повнота висвітлення існуючих наукових фактів і уявлень з досліджуваної проблеми;
- .висловлювання подяки колегам та організаціям, які здійснили фінансування роботи;

- .адекватність методів аналізу та інтерпретацій завданням дослідження і фактичних матеріалів;
- .стиль і форма подання текстових і ілюстративних даних, їх достатність;
- .правильність і повнота оформлення допоміжного апарату публікації.

Тема №20. Наука і псевдонаука (уявна, помилкова наука).

- . поняття та співвідношення науки і псевдонауки;
- .верифікація та неможливість повторної перевірки результатів наукового дослідження;
- .фальсифікація результатів дослідження;
- .небезпека помилкової (уявної) науки.

2. Організація самостійної роботи

2.1 Повчання щодо вивчення теоретичного матеріалу

Матеріали цього розділу мають забезпечити аспірантів основними орієнтирами та рекомендаціями щодо опанування теоретичної частини навчальної дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності».

До кожної навчальної теми надається перелік основних теоретичних питань, понять та термінів, засвоєння яких має гарантувати успішне засвоєння відповідного навчального матеріалу, а питання для самоперевірки дають орієнтовне уявлення щодо змісту теоретичних питань, які будуть представлені на письмовому заліку.

2.1.1 РОЗДІЛ № 1. «Теоретичні аспекти науки та наукової діяльності.»

2.1.1.1 При вивченні теми №1 «**Поняття науки. Класифікація наук і організація наукової діяльності в Україні:**» необхідно розглянути наступні питання:

1. . Поняття, предмет, завдання та мета науки.
2. . Класифікація науки.
3. . Організація наукової діяльності в Україні.

Мета теми: визначення поняття, предмету, завдання, мети та класифікації науки; знайомство з її історією, парадигмами і категоріями; виявлення місця в житті людини; вивчення основних принципів організації наукової діяльності в Україні.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: наука, наукова діяльність, класифікація наук, предмет науки, завдання науки, мета науки.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М .: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке наука?
2. Що становить предмет науки?
3. Які завдання ставить перед собою наука?
4. За якими параметрами поділяється наука?
5. Чим відрізняється механізм організації наукової діяльності в Україні від європейського наукового стандарту?

2.1.1.2 При вивченні теми № 2 «Наукове дослідження. Система наукових знань та система наукової діяльності» необхідно розглянути наступні питання:

1. . Наукова (науково-дослідна) діяльність.
2. . Наукове дослідження та його класифікація.
3. . Система наукових знань.
4. . Система наукової діяльності.
5. . Види наукових публікацій.

Мета теми: усвідомлення генезису наукової (науково-дослідної) діяльності; знайомство з науковим дослідженням та його класифікацією; розгляд системи наукових знань та наукової діяльності; визначення та розгляд класифікації наукових публікацій.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: наукове дослідження, наукові знання, наукова діяльність, система наукових знань, система наукової діяльності, наукова публікація, види наукових публікацій.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Чим відрізняється наукова (науково-дослідна) діяльність від діяльності іншого типу.
2. Параметри наукового дослідження.
3. Яким може бути наукове дослідження за класифікацією?
4. Що собою являє система наукових знань?
5. Які складові елементи системи наукової діяльності?
6. За якими параметрами відбувається поділ (класифікація) наукових публікацій?

2.1.1.3 При вивченні теми № 3 «Етапи науково-дослідної роботи» слід звернути увагу на розгляд наступних питань:

1. Формулювання теми.
2. Формулювання мети і завдань дослідження.
3. Моделювання.
4. Експериментальні дослідження.
5. Аналіз і оформлення результатів наукових досліджень.
6. Впровадження результатів і визначення економічної ефективності.

Мета теми: розгляд етапів науково-дослідної роботи; визначення формулювання теми роботи та її мети; розкриття змісту основних завдань дослідження; знайомство з моделюванням; розкриття змісту експериментальних досліджень; розгляд аналізу і оформлення результатів

наукових досліджень; впровадження результатів і визначення економічної ефективності.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: науково-дослідна робота, етапи науково-дослідної роботи, тема роботи, мета роботи, завдання дослідження, моделювання, експеримент, експериментальні дослідження, аналіз результатів наукового дослідження, оформлення результатів наукового дослідження, впровадження результатів, економічна ефективність.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. .Від яких складових залежить в НДР вибір та формулювання теми?
2. .Яких параметрів слід дотримуватись в НДР при формулюванні мети і завдань дослідження?
3. .Які Вам відомі елементи та етапи моделювання?
4. .В яких умовах повинні проходити експериментальні дослідження?
5. .Яким чином проходить аналіз результатів наукових досліджень?
6. .Який механізм оформлення результатів наукових досліджень?
7. .Наведіть приклад механізму впровадження результатів НДР.
8. .Які параметри допоможуть у визначенні економічної ефективності НДР та її результатів?

2.1.1.4 При вивченні теми № 4 «Науковий напрямок. Наукова проблема. Тема наукового дослідження» слід звернути увагу на розгляд наступних питань:

1. . Поняття та визначення наукового напрямку.
2. . Формулювання та розробка структури проблеми.
3. . Актуальність теми, її наукова новизна та економічна ефективність.

Мета теми: розкриття поняття та визначення наукового напрямку; розгляд формулювання та розробки структури проблеми; визначення актуальності теми, її наукової новизни та економічної ефективності.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: науковий напрямок, наукова проблема, тема наукового дослідження, структура проблеми, актуальність теми, наукова новизна, економічна ефективність.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. . Дайте визначення наукового напрямку.
2. .Які наукові напрямки Вам відомі?
3. .Що допомагає (в практичному сенсі) молодому науковцю сформулювати структуру проблеми?
4. .За якими параметрами проходить розробка структури проблеми?
3. .Яким чином можна дізнатися про актуальність теми чи/та її надмірне використання в НДР інших науковців?
5. .Параметри визначення наукової новизни.
6. .Як дізнатися про економічну ефективність НДР та її результатів?

2.1.1.5 При вивченні теми № 5 «Методика планування науково-дослідної роботи» слід звернути увагу на розгляд наступних питань:

1. .Формулювання проблеми або теми.
2. .Визначення об'єкта і предмета дослідження.
3. .Визначення мети і постановки завдань дослідження.
4. .Інтерпретація основних понять.
5. .Формулювання робочих гіпотез.

Мета теми: розгляд формулювання проблеми або теми при плануванні науково-дослідної роботи; визначення об'єкта і предмета дослідження; визначення мети і постановки завдань дослідження; визначення інтерпретації основних понять; знайомство з формулюванням робочих гіпотез.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: науково-дослідна робота, об'єкт дослідження, предмет дослідження, мета дослідження, завдання дослідження, проблема дослідження, тема дослідження, основні поняття, робоча гіпотеза.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. .Від яких складових залежить в НДР вибір та формулювання теми?
2. .Яких параметрів слід дотримуватись в НДР при формулюванні мети і завдань дослідження?
3. .Яким чином можна правильно визначити об'єкт і предмета дослідження?
4. .Якими джерелами потрібно користуватися для найефективнішої інтерпретації основних понять при НДР?
5. .Чи потрібно формулювати робочі гіпотези на самому початку НДР?

2.1.1.6 При вивченні теми **№ 6 «Оформлення звіту про виконану науково-дослідну роботу. Наукові публікації»** слід звернути увагу на розгляд наступних питань:

1. .Регламентация оформлення звіту про науково-дослідну роботу Державним стандартом України ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення».

2. Структура звіту про НДР.

Мета теми: знайомство та аналіз Регламентації оформлення звіту про науково-дослідну роботу Державним стандартом України ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»; опис та характеристика структури звіту про НДР.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: науково-дослідна робота, наукова публікація, звіт, регламент.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Який документ регламентує оформлення звіту про науково-дослідну роботу?
2. Які ключові вимоги до порядку викладення матеріалу звіту Вам відомі?
3. Які складові входять до структури звіту про НДР.
4. Які правила оформлення звіту Вам відомі?

2.1.2 РОЗДІЛ № 2. «Філософські аспекти наукової діяльності»

2.1.2.1 При вивченні теми № 7 «Природа науки. Наука в системі культури: як система знань, як соціальний інститут, як епістемологічна діяльність, як теорія, як метод» слід розглянути питання:

1. Поняття та природа науки.
2. Місце науки в системі культури.
3. Природа науки як системи знань.
4. Поняття науки як соціального інституту та епістемологічної діяльності.

5. .Бачення науки як теорії та методу.

Мета теми: ознайомлення з основними трактуваннями поняття та природи науки; виявлення місця науки в системі культури; усвідомлення генезису природи науки як системи знань; розуміння та аналіз науки як соціального інституту та епістемологічної діяльності; характеристика та бачення науки як теорії та методу.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: наука, природа науки, система культури, система знань, соціальний інститут, епістемологічна діяльність, теорія, метод.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М .: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. .Визначте природу науки.
2. .Яке місце займає наука в системі культури?
3. .Охарактеризуйте науку як систему знань.
4. .Дайте визначення науки як соціального інституту та епістемологічної діяльності.
5. .Дайте визначення науки як теорії та методу.

2.1.2.2 При вивченні теми № 8 «Філософські проблеми науки» доцільно розглянути наступні питання:

1. . Проблема класифікації наук.
2. . Проблема порушення закономірностей розвитку науки.
3. . Аксиологічні та моральні проблеми сучасної науки.

Мета теми: знайомство з філософськими проблемами науки; аналіз та з'ясування проблеми класифікації наук; усвідомлення проблеми порушення

закономірностей розвитку науки; розгляд аксіологічних проблем сучасної науки; характеристика моральних проблем сучасної науки.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: проблеми науки, філософські проблеми науки, класифікація наук, закономірність розвитку науки, аксіологія, мораль, аксіологічні проблеми науки, моральні проблеми науки.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Чи існують філософські проблеми науки? Чи це є абстрактною величиною?
2. Що Вам відомо про проблему класифікації наук?
2. У чому проявляється роблема порушення закономірностей розвитку науки?
3. Що є показником аксіологічної проблеми сучасної науки?
4. Чи є шляхи подолання моральної проблеми сучасної науки?

2.1.2.3 При вивченні теми № 9 «Основні етапи розвитку науки: класичний, некласичний, постнекласичний. Кумулятивна і некумулятивні моделі науки. Сцієнтизм і антисцієнтизм» доцільно розглянути наступні питання:

1. . Класифікація етапів розвитку науки.
2. . Різновиди моделей науки.
3. . Поняття та проблеми сцієнтизму і антисцієнтизму.

Мета теми: розгляд класифікації етапів розвитку науки; аналіз та порівняння класичного, некласичного, постнекласичного етапів розвитку науки;

знайомство з різновидами моделей науки та розкриття їх змісту; аналіз поняття та характеристика проблеми сцієнтизму та антисцієнтизму.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: етап розвитку науки, класифікація етапів розвитку науки, класичний етап науки, некласичний етап науки, постнекласичний етап науки, модель науки, види моделей науки, кумулятивна модель науки, некумулятивні моделі науки, сцієнтизм, антисцієнтизм.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Які етапи розвитку науки Вам відомі?
2. Дайте коротку характеристику кожного етапу розвитку науки.
3. Які різновиди моделей науки Вам відомі?
4. Дайте визначення сцієнтизму.
5. Чи існують проблеми сцієнтизму? Які саме?
6. Дайте визначення антисцієнтизму.
7. Чи існують проблеми анти сцієнтизму? Які саме?

2.1.2.4 При вивченні теми № 10 «Позитивістський погляд на науку. Наукові революції і зміни типів раціональності» доцільно розглянути наступні питання:

1. . Позитивізм в науці.
2. . Класифікація наукових революцій.
3. . Система змін типів раціональності.

Мета теми: знайомство з феноменом позитивізму в науці та визначення його основних принципів; розуміння явища «наукова революція»; аналіз та характеристика наукових революцій; розгляд класифікації наукових революцій;

усвідомлення генезису раціональності; розгляд та аналіз зміни типів раціональності.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: позитивізм, революція, наукова революція, класифікація наукових революцій, раціональність, типи раціональності, зміни типів раціональності.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. . Позитивізм в науці. У чому він проявляється?
2. Дайте визначення науковим революціям.
3. Які види наукових революцій Вам відомі?
4. . Як працює система змін типів раціональності?

2.1.2.5 При вивченні теми № 11 «Методи і форми наукового пізнання. Філософські підстави наукового знання. Ідеали і норми науковості» доцільно розглянути наступні питання:

1. . Основні філософські підстави наукового знання.
2. .Основні методи та форми наукового пізнання.
3. .Система ідеалів та норм науковості.

Мета теми: розгляд та характеристика методів наукового пізнання; знайомство з формами наукового пізнання; визначення та з'ясування ролі філософських підстав наукового знання; усвідомлення генезису ідеалів науковості; характеристика норм науковості.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: метод, форма, наукове пізнання, наукове знання,

метод наукового пізнання, форма наукового пізнання, науковість, філософські підстави наукового знання, ідеали науковості, норми науковості.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К., 2000. – 252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. . Які Вам відомі філософські підстави наукового знання.
2. .Які існують основні методи наукового пізнання?
3. .Які форми наукового пізнання Вам відомі?
4. .З яких основних елементів складається система ідеалів та норм науковості?

2.1.2.6 При вивченні теми № 12 «Свобода наукового пошуку і соціальна відповідальність вченого. Аксіологічні проблеми сучасної науки» доцільно розглянути наступні питання:

1. .Проблеми права на свободу наукового пошуку.
2. . Визначення соціальної відповідальності вченого.
3. .Основні аксіологічні проблеми сучасної науки.

Мета теми: розкриття змісту «свободи наукового пошуку» та виявлення його місця в науковому житті; аналіз проблем права на свободу наукового пошуку; вивчення основних принципів соціальної відповідальності вченого; розгляд та аналіз основних аксіологічних проблем сучасної науки.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: науковий пошук, свобода наукового пошуку, соціальна відповідальність вченого, аксіологія, аксіологічні проблеми науки.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. .У чому конкретно проявляються проблеми права на свободу наукового пошуку? Чи є шляхи вирішення даної проблеми?
2. . Які критерії соціальної відповідальності вченого Вам відомі?.
3. Які філософські проблеми сучасної науки Вам відомі?
4. .У чому проявляються аксіологічні проблеми сучасної науки?

2.1.2.7 При вивченні теми № 13 «Критерії науковості. Наукове і позанаукові знання» доцільно розглянути наступні питання:

1. .Поняття та критерії науковості.
2. . Відмінні риси «наукового» та «позанаукового».

Мета теми: розкрити сутність науковості; розглянути та розкрити зміст критеріям науковості; характеристика «наукового»; знайомство із позанауковими знаннями та визначення їх ролі у житті людини; порівняльний аналіз наукового та позанаукового.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: науковість, критерії науковості, «наукове», позанаукові знання.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.

3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.

4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.

5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке «науковість»?
2. Чи відомі Вам критерії «науковості»?
3. Що собою являє поняття «позанаукового»?
4. Які відмінні риси «наукового» та «позанаукового» Вам відомі?

2.1.3 РОЗДІЛ № 3. «Етичні аспекти наукової діяльності»

2.1.3.1 При вивченні теми № 14 «Основні аспекти наукової етики» доцільно розглянути наступні питання:

1. Поняття проблеми етики науки.
2. Правила регуляції взаємин всередині наукового співтовариства.
3. Проблеми регуляції взаємин між суспільством в цілому і наукою.

Мета теми: розкриття поняття проблеми етики науки; розгляд та аналіз правил регуляції взаємин всередині наукового співтовариства; виявлення проблем регуляції взаємин між суспільством в цілому і наукою та пошук їх розв'язання.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: наукова етика, проблеми наукової етики, наукове співтовариство.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.

2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.

3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.

4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.

5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Які проблеми етики науки Вам відомі?
2. Класифікуйте проблеми етики за різними категоріями.
3. Які правила регуляції взаємин всередині наукового співтовариства Вам відомі?
4. Чи є наукові санкції за порушення правил регуляції взаємин всередині наукового співтовариства?
5. Які проблеми регуляції взаємин між суспільством в цілому і наукою Вам відомі?

2.1.3.2 При вивченні теми № 15 «Основні принципи етики наукового співтовариства» доцільно розглянути наступні питання:

1. Самоцінність істини.
2. Орієнтованість на новизну наукового знання.
3. Свобода наукової творчості.
4. Відкритість наукових результатів.
5. Організований скептицизм.

Мета теми: усвідомлення сутності та розкриття змісту самоцінності істини; розуміння необхідності орієнтованості на новизну наукового знання; вивчення основних принципів свободи наукової творчості; виявлення місця відкритості наукових результатів у науковому житті та прогресі; визначення меж організованого скептицизму.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: етика наукового співтовариства, істина, новизна наукового знання, свобода наукової творчості, відкритість наукових результатів, організований скептицизм.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.

4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.

5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте такий принцип етики наукового співтовариства як самоцінність істини.
2. Як перевірити новизну наукового знання?
3. У чому проявляється свобода наукової творчості науковця?
4. Чи є обов'язковим принципом етики науки відкритість наукових результатів?
5. У чому проявляється організований скептицизм?

2.1.3.3 При вивченні теми № 16 «Порушення наукової етики. Відповідальність за порушення наукової етики» доцільно розглянути наступні питання:

1. .Поняття помилкових заяв.
2. .Порушення авторських прав.
3. .Поняття та визначення плагіату.
4. .Саботаж дослідницької роботи.
5. .Спільна відповідальність за порушення наукової етики.

Мета теми: знайомство та характеристика порушень наукової етики; розгляд класифікації порушень наукової етики; розкриття сутності поняття помилкових заяв; розкриття змісту порушень авторських прав; визначення поняття плагіату та відповідальності за нього; знайомство з прикладами саботажу дослідницької роботи та визначення відповідальності за нього; визначення умов спільної відповідальності за порушення наукової етики.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: наукова етика, порушення наукової етики, відповідальність за порушення наукової етики, авторські права, помилкова заява, порушення авторських прав, плагіат, саботаж дослідницької роботи, спільна відповідальність.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М .: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. .Що таке помилкові заяви?
2. .Які різновиди порушення авторських прав Вам відомі?
3. .Дайте визначення плагіату.
4. Класифікуйте плагіат.
5. У чому проявляється саботаж дослідницької роботи?
6. Які санкції наступають після саботажу дослідницької роботи?
7. В яких випадках настає спільна відповідальність за порушення наукової етики?

2.1.3.4 При вивченні теми № 17 «**Норми наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність**» доцільно розглянути наступні питання:

1. .Точне дотримання правил отримання та відбору даних.
2. .Надійна організація захисту і зберігання первинних даних.
3. .Правило «систематичного скептицизму».
4. .Осмилення неявних, аксіоматичних припущень.

Мета теми: знайомство та аналіз норм наукової етики, що регулюють повсякденну наукову діяльність; розуміння точного дотримання правил отримання та відбору даних; забезпечення надійної організації захисту і зберігання первинних даних; знайомство з правилом «систематичного скептицизму» та розкриття його змісту; розуміння важливості осмилення неявних, аксіоматичних припущень у науковій діяльності.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: норма, наукова етика, повсякденна наукова діяльність, отримання даних, відбір даних, захист первинних даних, зберігання первинних даних, систематичний скептицизм, неявні припущення, аксіоматичні припущення.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Яким чином можна контролювати точне дотримання правил отримання та відбору даних?
2. Яким чином потрібно організувати захист і зберігання первинних даних?
3. Як діє правило «систематичного скептицизму»?
4. Яким чином вчений повинен осмислювати неявні, аксіоматичні припущення?

2.1.3.5 При вивченні теми № 18 «Норми наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво» доцільно розглянути наступні питання:

1. Зобов'язання не перешкоджати науковій роботі конкурентів.
2. Активне сприяння науковому зростанню молодих вчених.
3. Відкритість для критики і сумнівів, які висловлюються іншими вченими і колегами по роботі.
4. Уважна, об'єктивна і неупереджена оцінка роботи колег; неупереджене ставлення.

Мета теми: ознайомлення з нормами наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво; вивчення основних принципів норм наукової етики, що регулюють відносини між колегами та їх співробітництво; розуміння зобов'язання не перешкоджати науковій роботі конкурентів; розуміння необхідності активного сприяння науковому зростанню молодих вчених; усвідомлення відкритості для критики і сумнівів, які висловлюються іншими вченими і колегами по

роботі; з ясування ролі уважної, об'єктивної і неупередженої оцінки роботи колег та неупередженого ставлення в науковій діяльності.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: норма, наукова етика, молодий вчений, науковець, оцінка роботи колег, неупереджене ставлення, «здорова» критика.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М.: Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. .У яких випадках науковець дає зобов'язання не перешкоджати науковій роботі конкурентів?
2. .У яких діях може проявитися активне сприяння науковому зростанню молодих вчених?
3. .Чи повинен науковець бути максимально відкритим для критики і сумнівів, які висловлюються іншими вченими і колегами по роботі?
4. .Чи є обов'язковою в науковому співробітництві уважна, об'єктивна і неупереджена оцінка роботи колег?
5. Які форми прояву неупередженого ставлення Вам відомі?

2.1.3.6 При вивченні теми № 19 «Норми наукової етики при підготовці публікацій» доцільно розглянути наступні питання:

1. .Проблема визначення авторства публікації та вибір місця публікації.
2. .Повнота висвітлення існуючих наукових фактів і уявлень з досліджуваної проблеми.
3. .Висловлювання подяки колегам та організаціям, які здійснили фінансування роботи.
4. .Адекватність методів аналізу та інтерпретацій завданням дослідження і фактичних матеріалів.
5. .Стиль і форма подання текстових і ілюстративних даних, їх достатність.

6. Правильність і повнота оформлення допоміжного апарату публікації.

Мета теми: ознайомлення з нормами наукової етики при підготовці публікацій; вивчення основних принципів норм наукової етики при підготовці публікацій; з'ясування проблеми визначення авторства публікації та вибору місця публікації; усвідомлення проблеми повноти висвітлення існуючих наукових фактів і уявлень з досліджуваної тематики; розуміння необхідності висловлювання подяки колегам та організаціям, які здійснили фінансування роботи; визначення та розуміння адекватності методів аналізу та інтерпретацій завданням дослідження і фактичних матеріалів; знайомство із стилями і формами подання текстових і ілюстративних даних та визначення їх достатності; усвідомлення правильності та повноти оформлення допоміжного апарату публікації.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: норма, наукова етика, наукова публікація, авторство, порушення авторських прав, науковий факт, завдання дослідження, ілюстративні дані, стиль текстових даних, форма текстових даних, допоміжний апарат публікації.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Яким чином можна розрішити проблему визначення авторства публікації?
2. Які фактори впливають на вибір місця публікації?
3. У чому проявляється повнота висвітлення існуючих наукових фактів і уявлень з досліджуваної проблеми?
4. Чи потрібно висловлювати подяку колегам та організаціям, які здійснили фінансування роботи?

5. Як визначити кордон адекватності методів аналізу та інтерпретацій завданням дослідження і фактичних матеріалів?
6. Які стилі і форми подання текстових і ілюстративних даних Вам відомі?

2.1.3.7. При вивченні теми № 20 «Наука і псевдонаука (уявна, помилкова наука)» доцільно розглянути наступні питання:

1. Поняття та співвідношення науки і псевдонауки.
2. Верифікація та неможливість повторної перевірки результатів наукового дослідження.
3. Фальсифікація результатів дослідження.
4. Небезпека помилкової (уявної) науки.

Мета теми: визначення поняття науки і псевдонауки; порівняльний аналіз науки і псевдонауки; розуміння верифікації та з'ясування її ролі у науковій діяльності вченого; розуміння глобальності проблеми при неможливості повторної перевірки результатів наукового дослідження; з'ясування небезпеки фальсифікації результатів дослідження; розуміння небезпеки помилкової (уявної) науки.

Вивчення зазначеного матеріалу потребує чіткого засвоєння змісту наступних понять та термінів: наука, псевдонаука, уявна наука, помилкова наука, верифікація, фальсифікація.

При вивченні теми слід користуватися наступною літературою:

1. Агацці Е. Моральний вимір науки та техніки. - М.: МФФ, 1998. — 344 с.
2. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
3. Фролов І.Т., Юдін Б.Г. Етика науки: Проблеми і дискусії. - М. : Ліброком, 2016. - 256 с.
4. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. – К.,2000. –252 с.
5. Методичні вказівки щодо організації самостійної роботи аспірантів з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності» для аспірантів 1-го року навчання (електронна версія). Укладач: Кушніренко І.Ю. – Одеса, ОДЕКУ, 2017 – 50 с.

Питання для самоперевірки:

1. Що таке псевдонаука (помилкова, уявна наука)?
2. Назвіть спільні риси науки і псевдонауки.
3. Назвіть розбіжні риси науки і псевдонауки.

4. . Що таке верифікація?
5. Чи потрібна верифікація в науковому дослідженні як обов'язковий елемент?
6. У яких випадках неможлива повторної перевірки результатів наукового дослідження.
7. .Які види фальсифікації результатів дослідження Вам відомі?
8. Які методи боротьби з фальсифікацією результатів дослідження Вам відомі?
9. .У чому виражається небезпека помилкової (уявної) науки?

3. Повчання щодо виконання індивідуального завдання – реферату

Реферат виконується аспірантом у визначені терміни в межах поточного навчального семестру. Він повинен складатися із вступної частини, викладення змісту навчального питання, що розглядається, стислих висновків та списку використаної літератури.

В стислому вступі необхідно визначити *ціль роботи* та *основні завдання*, що планується реалізувати.

Основна частина повинна:

- свідчити про знання аспірантом сутності навчального питання;
- висвітлювати можливі різноманітні наукові підходів з теми, що розглядається;
- демонструвати власне бачення аспіранта означеної проблеми.

У підборі необхідної літератури слід використати першоджерела, монографії, збірники, різні довідники та періодичні видання, електронні ресурси, які містять в собі найбільш свіжі цифри, факти, є новітніми джерелами інформації.

Всі наведені в тексті цитати, статистичні матеріали повинні бути підтверджені посиланнями на джерело за формою: автор, назва роботи, рік і місце видання, сторінка.

Слід уникати найбільш характерних недоліків, що мають місце під час виконання роботи, зокрема: калькований перепис розділів підручника; використання застарілої літератури; відсутність логічної непослідовності у викладанні матеріалу.

При **оформленні** індивідуального завдання (реферату) слід дотримуватися певних вимог.

Текст набирається в редакторі Microsoft Word.

Формат сторінки – **A5**.

Поля: ліве – **15 мм**, всі інші – **10 мм**.

Шрифт – Times New Roman. Розмір шрифту – **11 pt**. Інтервал – **одинарний**.. Вирівнювання тексту – по ширині.

Обсяг роботи – 6-8 сторінок.

В кінці роботи ставиться особистий підпис студента..

Виконане індивідуальне завдання надається на перевірку викладачеві у роздрукованому, брошурованому вигляді.

Реферат оцінюється за критеріями повноти висвітлення навчального питання, підбору і опрацювання літератури та реферування матеріалу.

Зразок титульного аркушу доповіді

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра українознавства та соціальних наук

Реферат

з дисципліни «Філософсько-етичні аспекти наукової діяльності»
аспіранта

(прізвище та по-батькові)

на тему «_____»

Науковий керівник: к.пол.н., доц. Кушніренко І.Ю.

Одеса – ОДЕКУ
2016-2017 н.р.

ГЛОСАРІЙ

Альтруїзм (лат. alter — інший) — моральний принцип, що проголошує співчуття до інших людей, безкорисне служіння їм і готовність до самозречення в ім'я їх блага і щастя.

Анімізм (лат. anima — душа, дух) — віра в існування духів, одухотвореність предметів, у наявність душі у людей, рослин, тварин.

Антропоморфізм (грец. anthropos — людина і morphe — форма) — наділення людськими якостями явищ природи, предметів, тварин.

Аскетизм (грец. asketes — навчений, борець) — зречення радощів життя, відлюдництво, умертвіння плоті задля досягнення моральної досконалості.

Благо — все, що має для людини позитивне значення.

Веди (санскр. — священне знання) — найдавніша пам'ятка індійської літератури, сукупна назва пісень, урочистих гімнів, жертвних заклинань, приписів, правил, богословських навчань, есхатологічних міркувань.

Вівісекція (лат. vivus — живий і sectio — розтин) — операції на живих тваринах з метою вивчення функцій організму, дії на нього різних речовин, розроблення методів лікування тощо.

Гедонізм (грец. hedone — насолода) — спосіб обґрунтування моралі, тлумачення її природи і призначення, який зводить зміст моральних вимог до однієї мети — одержання насолод.

Герменевтика (грец. hermeneutikos — пояснюю) — теорія, мистецтво інтерпретації змісту основних моральних понять, суджень, відповідного тексту загалом.

Гетерономна (грец. heteros — інший і nomos — закон) **етика** — етика, що ґрунтується не на власних принципах, а на запозичених з інших наук.

Гідність — особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності й моральної рівності з іншими людьми; ставлення до людини інших людей, в якому визнається її безумовна цінність.

Гуманізм (лат. humanus — людський) — принцип етики, що став і принципом моралі, основою якого є переконання в безмежних можливостях, здатності до вдосконалення людини, вимога свободи і захисту її гідності, визнання права людини на щастя, проголошення задоволення її потреб та інтересів кінцевою метою суспільства.

Даосизм (кит. — школа дао) — філософське вчення Давнього Китаю про всезагальний і невидимий закон всього існуючого — дао, якому підпорядковуються природа, суспільство, поведінка і мислення індивідів.

Дихотомія (грец. dichotomia, від dicha — на дві частини і tome — переріз) — поділ вихідного поняття на два суперечні видові поняття.

Джайнізм — релігійно-філософське вчення, згідно з яким до тих пір, поки душа «засмічена» тонкою матерією, вона, за законами карми, повинна постійно мандрувати, набуваючи нових існувань, і лише звільнившись від матерії шляхом правильного пізнання й аскетизму, досягає спасіння.

Добро — найвища, абсолютна вселюдська цінність, причетність до якої наповнює життя людини сенсом, воно стає самоцінним, а не служить засобом для

досягнення інших цілей; уявлення про добро перебуває в органічному взаємозв'язку з ідеалом суспільства і особистості.

Евдемонізм (грец. eudaimonia — блаженство) — спосіб обґрунтування моралі, тлумачення її природи і призначення, за якого досягнення щастя вважається головною метою життя і основою моральних вчинків.

Евтаназія (грец. en — благий, добрий і thanatos — смерть) — приведення безнадійно хворого до смерті.

Евтимія — благий стан душі, який не зводиться лише до задоволення, хоч і містить його.

Екзистенціалізм (лат. existentia — існування) — суб'єктивістське вчення, основним завданням якого є встановлення змісту людського існування, безпосередньо даного індивіду як його переживання свого «буття-у-світі», через яке відкривається буття світу.

Екологічна (грец. oikos — оселя, середовище і logos — слово, вчення) **етика** — галузь етичних знань, предметом якої є моральне ставлення людини до живої і неживої природи.

Емпатія (грец. empatheia — співпереживання) — позараціональне пізнання людиною внутрішнього духовного світу інших людей, що ґрунтується на співпереживанні.

Есхатологія (грец. eschatos — останній, крайній і logos — слово, вчення) — релігійне вчення про кінцеву долю світу і людини.

Етика (лат. ethika, від грец. ethos — звичай) — філософська наука, яка досліджує природу, сутність, виникнення, розвиток, структуру, функції моралі, її прояви у різноманітних сферах діяльності.

Етика бізнесу — складова етики ділових відносин, яка досліджує особливості функціонування і розвитку моралі у сфері підприємницької, комерційної діяльності і формулює для цієї сфери відповідні рекомендації.

Етика медпрацівників — галузь етичної науки, яка досліджує об'єктивні основи, сутність, специфіку, структуру й основні функції моралі працівників медичної сфери діяльності.

Етична освіта — процес інтеріоризації людиною етичної теорії в особистісні знання і переконання.

Євгеніка (грец. eugenes — породистий) — наука, що вивчає, розробляє шляхи і методи активного впливу на еволюцію людства, вдосконалення його природи.

Йога (санскр. — зв'язок, з'єднання, зосередження, зусилля) — вчення і метод управління психікою і фізіологією людини, що має на меті досягнення стану «звільнення» свідомості від зовнішніх впливів, неспокою, страждань і досягнення нірвани, «блаженства самопізнання».

Заповідь — повеління, що належить авторитетній особі або приписується їй.

Звичай — вид суспільної дисципліни, яка історично (і стихійно) склалася і поширилася в суспільстві чи колективі; загальний, звичний стиль дій і вчинків, якого повинні дотримуватися індивіди, групи, суспільство загалом.

Ідеалізм — напрям у філософії, який визнає первинність ідеї, духу.

Ініціація (посвячення) — передання племінних норм життя поколінню, що досягло повноліття.

Інтеріоризація (лат. interior — внутрішній) — формування внутрішніх структур людської психіки через засвоєння зовнішньої соціальної поведінки.

Каяття — зумовлений роботою совісті акт глибокого перегляду особистістю засад власної поведінки й свідомості.

Клінічна (грец. klinike — догляд за лежачим хворим) **смерть** — стан організму людини, за якого в неї відсутні видимі ознаки життя (серцебиття, дихання) і згасають функції центральної нервової системи, але зберігаються обмінні процеси.

Конформізм (лат. conformis — подібний, відповідний) — пасивне, пристосовницьке прийняття готових стандартів поведінки, безапеляційне визнання існуючих порядків, норм і правил, безумовне схиляння перед авторитетами.

Конфуціанство (кит. — школа вчених-книжників) — етико-політичне вчення, в якому центральне місце посідали питання моральної природи людини, життя сім'ї й управління державою.

Кордоцентризм (грец. kardia — серце) — властиве ментальній свідомості українців прагнення пов'язати ентузіастичні настанови людини з її чуттєвою сферою, охопити в обмеженому безмежне, відносному — абсолютне.

Легізм (лат. legis — закон) — давньокитайське етико-політичне вчення, згідно з яким управління людиною, суспільством і державою необхідно здійснювати на основі суворих законів, а не норм моралі.

Локаята (санскр. лока — спрямований тільки на цей світ) — давньоіндійська система матеріалізму, що пояснювала світ взаємодією чотирьох елементів (землі, води, вогню і повітря), проголошувала матеріальний світ єдиною реальністю, а метою людського існування — насолоди.

Магія (грец. mageia — ворожба) — сукупність уявлень та обрядів, заснованих на вірі у можливість впливу на навколишній світ через надприродне (фетишів, духів) завдяки чаклунським діям.

Матеріалізм (лат. materialis — речовинний) — напрям у філософії, який виходить з того, що буття є первинним, а свідомість, мислення — вторинним, похідним, що світ є матеріальним і пізнаваним.

Матерія — об'єктивна реальність, яка існує незалежно від свідомості.

Метаетика (грец. meta — після, через і ethos — звичай) — наука про об'єктивні підстави існування різних моральних і етичних систем.

Міліцейська (поліцейська) деонтологія (грец. deon (deontos) — потрібне, необхідне і logos — слово, вчення) — розділ етики, що розглядає проблему обов'язку працівників органів внутрішніх справ, сферу моральних вимог до них.

Міф (грец. mythos — розповідь, переказ) — наївно-символічне уявлення людей про світ.

Мова етики — дискурсивний (логічний, розсудковий) засіб інтерпретації мови моралі, завдяки якому у процесі з'ясування змісту термінів і висловлювань моралі відбувається осягнення природи, сутності і проявів моралі.

Мова моралі — засіб передавання людьми своєї моральної позиції, вираженої в оцінно-нормативних висловлюваннях, які мають недискурсивний, тобто інтуїтивний характер.

Модальність (лат. modus — міра, спосіб) — характеристика або оцінка висловлювання, що відповідає тій чи іншій точці зору; певний спосіб ставлення людини до власного висловлювання.

Моїзм — філософське вчення, яке проповідувало загальну любов як неодмінну умову подолання суперечностей між людьми.

Мораль (лат. *moralis* — моральний, від *mos (moris)* — звичай, воля, закон, властивість) — система поглядів, уявлень, норм, оцінок, що регулюють поведінку людей; одна з форм суспільної свідомості.

Моральна вимога — найпростіший елемент моральних відносин індивідів, які підпорядковуються різним формам повинності.

Моральна відповідальність — характеристика особистості з точки зору виконання нею моральних вимог.

Моральна діяльність — особлива сфера діяльності, що має предметно-змістову визначеність і специфіку, подібно до виробничої, наукової, художньої.

Моральна норма — однаковою мірою адресоване всім людям повеління, яке слід неухильно виконувати за будь-якої ситуації; вияв моралі як форми суспільної свідомості.

Моральна практика — сфера індивідуально-масових виявів поведінки, стосунків, діяльності, орієнтованих на найвищі, універсальні вселюдські цінності.

Моральна самооцінка — результат морального оцінювання людиною своїх вчинків, їх мотивів і моральних якостей.

Моральна свідомість — вираження ідеального належного, на яке слід орієнтуватись.

Моральна спонука — чуттєва форма, в якій виявляються мотив і намір до здійснення відповідного вчинку.

Моральна справедливість — співвідношення кількох явищ з точки зору розподілу блага і зла між людьми.

Моральна якість — відносно стійкі ознаки поведінки людини, які виявляються в однотипних вчинках, що відповідають критеріям добра (чесноти, добродітності) чи суперечать їм (моральні вади, пороки).

Моральне правило — імперативне положення, яким керуються у співжитті, праці, поведінці.

Моральний вибір — акт моральної діяльності, який полягає в тому, що людина, виявляючи свою суверенність, самовизначається стосовно системи цінностей і способів їх реалізації в лінії поведінки чи окремих вчинків.

Моральний вчинок — добровільна дія, що об'єктивно відповідає моральній вимозі.

Моральний ідеал (франц. *ideal*, від грец. *idea* — ідея) — найдосконаліший, безумовний, універсальний зразок високоморальної особистості, яка володіє всіма відомими добродітностями, кожна з яких максимально досконала.

Моральний кодекс (лат. *codex* — книга) — звод моральних норм і правил, які необхідно виконувати.

Моральний мотив (лат. *moveo* — приводити в рух, штовхати) — внутрішня, суб'єктивно-особистісна спонука до дії, зацікавленість в її реалізації і орієнтація на моральні чинники.

Моральний намір — рішення людини зробити відповідну моральну дію і досягти очікуваного результату.

Моральний самоконтроль — сутність і механізм самостійного регулювання особистістю своєї поведінки, її мотивів і спонук.

Моральний сором — збентеження, ніяковіння за недостойну поведінку.

Моральні відносини — ціннісні смислові аспекти всіх суспільних відносин, орієнтовані на найвищі вселюдські цінності.

Моральність — реальна поведінка людей і відповідна діяльність.

Нірвана (санскр. — заспокоєння, згасання) — найвище блаженство.

Неопозитивізм — сучасний філософський напрям, у центрі уваги якого перебувають породжені розвитком сучасної науки актуальні філософсько-методологічні проблеми: роль знаково-символічних засобів наукового мислення; відношення теоретичного апарату й емпіричного базису науки; природа і функції математизації і формалізації знання тощо.

Оптимізм (лат. optimus — найкращий) — світосприйняття, пройняте життєрадісністю, вірою у майбутнє.

Паралогізм (грец. paralogismos — хибний умовивід) — ненавмисно неправильно побудоване міркування.

Патерналізм (лат. paternus — батьківський) — система моральних норм, яка передбачає покровительство, опікунство і відповідні очікування щодо поведінки людей різних соціальних станів.

Песимізм (лат. pessimus — найгірший) — пройняте зневірою, відчаєм світовідчуття; погляд, згідно з яким у світі переважає зло, а тому людина приречена на страждання нині і в майбутньому.

Плацебо (лат. placebo — поправлюсь) — лікарська форма, що містить нейтральні речовини і застосовується для вивчення ролі навіювання в лікувальному ефекті конкретних ліків або для контролю при дослідженні ефективності нових лікарських препаратів тощо.

Прагматизм (лат. pragma — справа, дія) — філософська течія, яка, ігноруючи об'єктивну основу понять, ідей, теорій, норм, оцінює їх, беручи до уваги лише їх практичну ефективність.

Презумпція (лат. praesumptio, від praesumo — передбачаю, вгадую) **невинуватості** — демократичний правовий принцип судочинства, згідно з яким підозрювана чи обвинувачувана у вчиненні злочину особа вважається невинуватою доти, доки її винність не доведена у передбаченому законом порядку.

Принцип (лат. principium — начало, основа) — основа певної сукупності (чи усіх) фактів або певної (чи будь-якої) системи знань.

Прогрес (лат. progressus — рух уперед, успіх) **моралі** — процес становлення людського в людині, формування гуманістичних стосунків між людьми.

Провіденціалізм (лат. providentia — передбачення, провидіння) — розуміння причин суспільних подій як вияву волі Бога.

Професійна етика — вчення про професійну мораль.

Психоаналіз — авангардна теорія, зосереджена на дослідженні психічного несвідомого (несвідомих психічних процесів і мотивацій).

Редукціонізм (лат. reductio — повернення, відновлення) **в етиці** — зведення вищого (моральних стосунків між людьми) до нижчого (поведінки тварин).

Рефлексія (лат. reflexio — вигин, відображення) — осмислення людиною власних дій та їх закономірностей, самопізнання, що розкриває духовний світ

людини; у психології — самоаналіз, роздуми людини (часом надмірні) про власний душевний стан.

Самовладання — один із виявів самоконтролю, що полягає у здатності людини, контролюючи свої почуття, спрямовувати діяльність на розв'язання свідомо поставлених моральних завдань.

Свобода — здатність людини діяти відповідно до своїх інтересів і цілей, враховуючи знання законів об'єктивної необхідності.

Скептицизм (грец. skeptikos — недовірливий) — античне філософське вчення, яке заперечувало можливість достовірного знання і раціональне обґрунтування норм поведінки.

Смисл (сенс) життя — морально-світоглядне уявлення людини, за яким вона зіставляє себе і свої вчинки з найвищими цінностями, ідеалом, виправдовується перед собою та іншими.

Совість (сумління) — вияв моральної самосвідомості особистості, її здатність здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і здійснювати оцінку своїх вчинків.

Сорорат (лат. soror — сестра) — звичай епохи родового ладу, згідно з яким чоловік брав шлюб одночасно чи послідовно з кількома рідними чи двоюрідними сестрами. Пережитком цього звичаю є одруження вдівця з молодшою сестрою померлої дружини (в Індії, деяких країнах Африки тощо).

Софізм (грец. sophisma — судження, придумане хитро, розумно) — міркування, що здається правильним, проте в ньому навмисно допущена логічна помилка для надання видимості істинності хибному твердженню.

Справедливість — загальне співвідношення цінностей, благ між собою і конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини і її невід'ємні права.

Стоїцизм (грец. sto — портик (галерея з колонами в Афінах, де Зенон, засновник Стої, навчав філософії)) — філософське вчення, згідно з яким світ-космос перебуває в нескінченній пустоті, будучи живим сферичним тілом, розумною істотою, що організовує всі свої частини в доцільно упорядковане ціле.

Судова етика — галузь юридичної етики, яка досліджує комплекс моральних заборон і дозволів, зумовлених специфікою розгляду і вирішення в судових засіданнях кримінальних, цивільних, адміністративних справ.

Тальйон (лат. talio — помста, що досягається завданням однакової шкоди) — первісний звичай, який регулював відносини між кровнородинними колективами і зобов'язував родичів при здійсненні помсти керуватися нормами простої рівності.

Теологія (грец. theologia, від theos — бог і logos — слово, вчення) — сукупність релігійних доктрин про сутність і діяння Бога, що ґрунтуються на текстах, які вважаються божественним одкровенням.

Томізм (лат. Thomas — Фома) — напрям у схоластичній філософії й теології католицизму, для якого характерне прагнення поєднати християнське вчення з акцентованою увагою до прав розуму і здорового глузду.

Тотемізм (англ. totemism) — віра у спорідненість груп людей (роду, племені) з конкретними видами тварин, рослин, явищами природи.

Фаталізм (лат. fatalis — наперед визначений долею) — визнання панування над суспільством і людиною невідворотних сил, які наперед визначають їх долю.

Фетишизм (португ. fetiso — амулет) — віра в існування надприродних властивостей матеріальних об'єктів.

Фройдизм — сукупність шкіл, представники яких витлумачували різноманітні процеси і явища, що стосуються людини і суспільства, на основі психоаналізу.

Футурологія (лат. futurum — майбутнє і грец. logos — слово, вчення) — наука про майбутнє людства.

Чесноти (доброчесності) — окремі позитивні моральні якості людей; загальна моральна характеристика особистості.

Честь — особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні свого соціального статусу, роду діяльності й моральних заслуг, і відповідне ставлення до неї суспільства, яке рахується з її репутацією.

Щастя — стан найвищого внутрішнього вдоволення людини умовами свого буття, повнотою і осмисленістю життя, реалізацією свого людського призначення.

Юридична (лат. juridicus — судовий) етика — різновид теорії професійної моралі, в якому принципи й категорії загальної і професійної етики застосовуються для аналізу моралі, що діє чи повинна діяти в юридичній сфері.